

вузе // *Человек и общество*. - Л.: ЛГУ, 1973. - № 13. - С. 65-66.

3. *Большая советская энциклопедия*. - Г., 1972. - Т.1. - 608 с.

4. Васильев Г.И. Особенности адаптационного процесса курсантов вуза "закрытого типа". - *Одесса: Вестник Одесского института внутренних дел № 4, 1997*. - С.132-137.

5. Горліченко М.Г. Фактори адаптації курсантів військового вузу // *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету: Зб. наук. праць*. - Одеса: ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2001. - Вип. 3-4. - С. 147-151.

6. *Инженерная психология / Под ред. А.Н.Леонтьева и др.* - М., 1964.

7. Павлушенко В. М. Специфика процесса адаптации слушателей военных вузов к профессиональной деятельности // *Сборник научных трудов № 18, Ч. II*. - Хмельницький: Издательство НАПВУ, 2001. - С. 292-296.

8. Платонов К.К. *Краткий словарь психологических понятий*. - М., 1981.

9. Селье Г. *Стресс без дистресса / Общ. ред. Е.М. Крепса, предисловие Ю.М. Саарма*. - М.: Прогресс, 1982. - 128 с.

УДК 349.6(477)

А.І. Харчук, М.Я. Купчак (Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО ТА ЙОГО ЗНАННЯ, ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ПРАЦІВНИКІВ МНС

Останнім часом активно обговорюється питання про вивчення екологічного права, як елемента знань у системі вищої освіти. Але досі немає чітко сформованої та кодифікованої бази цієї галузі права і тому для подальшого удосконалення її законодавства актуальним є розгляд питань, що виникають у правовій та навчальній практиці

Постановка проблеми. Конституція України передбачає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1], а охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини є невід'ємними умовами сталого економічного та соціального розвитку України [2].

Тому дуже важливим, поряд з іншими юридичними дисциплінами є екологічне право. Чому саме цей предмет вивчають майбутні працівники системи МНС? Чи є це доцільним? Обґрунтування цікавості та важливості даної теми підкреслює, зокрема, Андрейцев В.І.:

"Підвищений інтерес до еколого-правової освіти зумовлений необхідністю:

- ефективного застосування природоохоронного законодавства з метою забезпечення екологічних прав громадян;
- об'єктивного осмислення ролі та місця законодавчих і підзаконних актів, кількість яких постійно зростає, у системі права; регулювання екологічних правовідносин;
- творчого обґрунтування низки нових законодавчих положень, концептуальних підходів до врегулювання екологічних правовідносин; проведення їх наукової класифікації за галузевими, функціональними, інституційними ознаками;
- своєчасної систематизації та відтворення новаційних процесів у підручниках та інших навчально-методичних матеріалах; створення оптимальної навчально-методичної бази для об'єктивного сприйняття студентами й іншими категоріями освітян (магістрами, аспірантами, докторантами тощо) еколого-правових явищ, специфіки їх відображення в екологічному законодавстві та праві;

- формування у студентської молоді виважених еколого-правових поглядів, прогресивного еколого-правового світогляду; оволодіння нею навичками вирішення сучасних еколого-правових питань на макро- і мікрорівнях за допомогою державно-правових засобів; створення широкої мережі закладів просвітницької еколого-правової діяльності" [3].

Аналіз проблеми. На етапі формування правової системи України, екологічна підготовка фахівців служби МНС, здатних забезпечувати дотримання екологічного правопорядку, реалізацію екологічних прав особи, вирішувати питання ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та попередження інших екологічних криз, має актуальне значення для розв'язання екологічних проблем.

Екологічне право повинно захищати людей, довкілля та сприяти їх розвитку та збагаченню.

Відношення до екологічних проблем повинно стати частиною свідомості кожного, і інтегрувати цей процес у наше світосприйняття призначене екологічне право, як механізм регулювання правовідносин, що виникають в галузі екології.

Винятковою особливістю екологічного стану України є те, що екологічно гострі локальні ситуації поглиблюються великими регіональними кризами. Чорнобильська катастрофа з її довготривалими медико-біологічними, економічними та соціальними наслідками спричинила в Україні ситуацію, яка наближається до рівня глобальної екологічної катастрофи.

Еколого-правова наука України та система екологічного права ще зовсім молоді. Сьогодні можна говорити, що в Україні склалася національна система екологічного права як комплексна галузь права, що об'єднує правові форми і правові відносини, які виникають у процесі взаємодії суспільства і природи.

З нормативної точки зору, екологічне право – це система норм і правил, що регулюють відносини в галузі охорони, використання, відтворення всіх природних ресурсів, екологічної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей від негативного впливу забрудненого навколишнього середовища.

Особливість екологічного права, як комплексної галузі визначається тим, що воно включає земельне, водне, лісове, гірниче, атмосфероохоронне законодавство, які або уже сформувалися в окремі галузі права (земельне, водне, лісове, гірниче), або ж існують як галузі законодавства, але процес їх формування у галузі права триває.

Комплексний характер екологічного права виражається не тільки в тому, що воно об'єднує зазначені вище галузі права, кожна з яких включає як норми, що регулюють відносини щодо охорони і використання конкретного природного ресурсу, так і норми права, спрямовані на охорону довкілля в цілому.

Екологічне право об'єднує правові норми, які регулюють правовідносини на основі спільного предмета правового регулювання, яким є відносини в галузі охорони та використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, цінних природних об'єктів і комплексів, екосистем і ландшафтів, клімату, життя та здоров'я людей від негативного впливу забрудненого довкілля.

Джерелами екологічного права, виступають закони України, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативні документи Міністерства охорони навколишнього природного середовища (як прийняті самостійно, так і спільно з іншими міністерствами і відомствами), рішення місцевих рад народних депутатів.

Екологічне право взаємопов'язане з іншими галузями права і може бути реалізоване тільки в такій взаємодії. В цьому проявляється єдність, як правової системи в цілому, так і екологічного права, зокрема. Еколого-правові норми регулюють порядок використання природних ресурсів, порядок розміщення відходів у навколишньому природному середовищі та визначають конкретний перелік екологічних правопорушень.

Санкції ж за екологічні правопорушення містяться в адміністративному та кримінальному законодавстві.

Таким чином, екологічне право – це інтегрована правова спільність (комплексна галузь права), яка об'єднує сукупність еколого-правових норм, що регулюють екологічні відносини з метою ефективного використання, відтворення, охорони природних ресурсів, забезпечення якості навколишнього природного середовища, гарантування екологічної безпеки, реалізації захисту екологічних прав [4].

Еколого-правові норми складають юридичну базу природноресурсового, природоохоронного права і комплексного міжгалузевого інституту правової екології людини, а саме правової охорони життя і здоров'я людини від небезпечного навколишнього середовища, або екологічної безпеки громадян.

У статті 16 Конституції України зазначено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України є обов'язком держави [1].

Розгорнуте розуміння екологічної безпеки подано у статті 50 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", де зазначено, що екологічна безпека - це такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки і виникненню небезпеки для здоров'я людей [2].

Екологічне законодавство України виходить з пріоритетності захисту екологічних прав громадян перед їх іншими правами.

Незнання норм екологічного права, і, як наслідок, недодержання правил екологічної безпеки, нерідко тягне за собою появу серйозних екологічних, економічних і соціальних негативних наслідків (приклад – Чорнобильська екологічна катастрофа).

Шляхи вирішення проблеми. Конституційне закріплення екологічних проблем в першу чергу стосуються екологічних прав кожної особи, яка звичайно ж, має право на чисте, придатне для проживання навколишнє середовище. Конституція України передбачає, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; що держава відповідає перед людиною за свою діяльність; утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1].

Таким чином, ми бачимо конституційно створені додаткові умови для того, щоб держава більш ефективно виконувала екологічну функцію, як один з основних напрямів своєї діяльності.

Екологічне майбутнє нашого народу має ґрунтуватися на трьох складових: по-перше – на розвинутій системі екологічного права; по-друге – на ефективній системі адміністративного контролю та регулювання; по-третє - на екологічній культурі, що має вирости на базі загальної екологічної освіти [5].

Екологічна освіта, виховання і культура, – це категорії, які відображають певну етапність у формуванні людської особистості.

Екологічна освіта – це система знань, яка спрямована на засвоєння теорії і практики загальної екології і включає елементи географічних, соціально-економічних, технічних і юридичних галузей знань [3].

Екологічне виховання здійснюється за посередництвом впливу на свідомість особистості в процесі її формування з метою розвитку соціально-психологічних установок і активної громадянської позиції.

Екологічна культура – складова частина загальноосвітньої культури, яка характеризується глибоким і узагальнюючим осмисленням важливості екологічних проблем в майбутньому розвитку людства.

Екологічна культура особистості являє собою комплексне психологічне утворення, яке складається з системи знань, практичних умінь і навичок, переконань і засвоєних норм

взаємодії з навколишнім середовищем, системи почуттів і ціннісних орієнтацій, які регулюють діяльність і поведінку в природі, підпорядковуючи її вимогам раціонального природокористування [6].

Екологічне право, як базовий елемент системи екологічної освіти озброює людину необхідними знаннями про особливості взаємодії суспільства і природи, природних процесів, впливу на них антропогенних навантажень і несприятливих наслідків такого впливу.

Екологічне виховання формує певні навички поведінки людини в природному середовищі. І тільки осмислена поведінка в природі у відповідності з отриманими знаннями і навичками є свідченням екологічної культури особистості.

Триєдність екологічної освіти, виховання і культури передбачає їх послідовний взаємопов'язаний розвиток. Кожен із названих компонентів займає відведену йому "екологічну нішу", а процес формування можна вважати цілеспрямованим за умови поточної реалізації освітніх і виховних екокультурних завдань.

Екологічну культуру розуміють як цілісну систему, яка включає:

- екологічні знання;
- екологічне мислення;
- культуру вчинків;
- культуру екологічно-виправданої поведінки, яка характеризується ступенем перетворення екологічних знань, мислення, культури почуттів у щоденну норму вчинків [4].

Формування екологічної культури особистості, як мети екологічної освіти передбачає комплексний вплив на сфери свідомості: когнітивну, афективну, діяльну. Отже, екологічна освіта повинна включати загальнонаукові, морально-етичні і практичні аспекти [3].

Специфікою екологічної освіти та екологічного виховання є необхідність дотримання принципу "випереджуючого відображення", а також формування такого світоглядного становлення до цілісної системи "суспільство-природа", яке базується на діяльній участі особистості в її розвитку.

Основними принципами екологічного виховання є: принцип матеріальної єдності світу, краєзнавчості, комплексності, безперервності, патріотизму тощо.

Серед особливостей еколого-правової освіти слід відмітити такі:

- кінцевою метою еколого-правової освіти є формування екологічної свідомості і громадянської позиції, а не тільки оволодіння певною сукупністю знань і вмінь;
- носієм екологічної свідомості, який детермінує вчинки є все населення країни, в ідеалі – планети, а не тільки певні групи людей;
- комплексний характер екологічної освіти і правового виховання означає його реалізацію шляхом застосування норм чинного законодавства.

При цьому знання норм екологічного права потрібно розглядати, як необхідний атрибут системи освіти усіх навчальних закладів, в тому числі системи МНС.

Такий підхід до організації еколого-правової освіти продиктований в тому числі і комплексним характером екологічних проблем.

При розкритті суті екологічних проблем важливо опиратись на систему міжпредметних понять: навколишнє середовище, природні умови, ресурси, антропогенний чинник, забруднення, екологічна криза, екологічна катастрофа, моніторинг, охорона природи, екологічна культура, здоров'я.

Ризик підвищеної екологічної небезпеки зобов'язує еколого-правову науку по-новому оцінювати юридичні факти, які пов'язані з забезпеченням екологічної безпеки, а це, в свою чергу, має викликати специфічні обов'язки держави щодо гарантування безпеки від проявів стихії та діяльності юридичних і фізичних осіб, що здійснюють екологічно небезпечні види діяльності та експлуатують екологічно небезпечні об'єкти.

Кожен майбутній працівник, молодий спеціаліст, кожна свідомо людина повинна обов'язково мати загальне уявлення про особливості сучасного екологічного стану, а також

про основні напрямки державної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Практичне відображення екологічних процесів тісно пов'язане, в першу чергу, з державним регулюванням процесів природокористування, яка базується на законодавчих, організаційно-технічних рішеннях.

Висновки. У сучасних умовах розвитку незалежної України та формування її правової системи екологічна підготовка фахівців у галузі охорони навколишнього середовища, здатних забезпечити екологічну безпеку держави, вирішувати питання ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та попередження інших екологічних криз, має важливе значення для розв'язання екологічних проблем.

Тому, в процесі підготовки майбутніх працівників системи МНС основними завданнями екологічного права є формування у них знань щодо:

- основних екологічних прав та свобод громадян і їх гарантій;
- правових форм охорони і захисту екологічних прав та свобод людини і громадянина;
- особливостей правового регулювання окремих видів природокористування;
- правових норм, що визначають порядок використання об'єктів навколишнього природного середовища та їх охорону, містять вимоги екологічної безпеки;
- правової охорони радіаційно-забруднених територій та правових проблем екологічної безпеки ядерної енергетики;
- правового статусу і соціального захисту громадян, які постраждали від надзвичайних екологічних ситуацій;
- особливостей екологічних правопорушень, як підстав юридичної відповідальності в галузі екології;
- основних форм діяльності компетентних органів держави щодо охорони навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України.- 1996.- №30.- С.141.
2. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" // Відомості Верховної Ради України.- 1991.- №41.- С.546.
3. Андрейцев В.І. Проблеми екологічної освіти.- К.: Юринком, 1999.- С. 78.
4. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посіб.- К.: Вентурі, 1996.- С. 216.
5. Костицький В. Екологічна криза і складові її подолання // Право України.- 1998.- С. 57.
6. Крисаченко В.С. Екологічна культура.- К.: Заповіт, 1996.- С. 13-23.